

УДК 821.111(73) – 31 Бредбері. 09

*Інна Пархоменко***ТЕХНІКА ЯК ТРАНСФОРМАТОР ЛЮДИНИ**

Розглядається проблема трансформації людини під впливом техніки на підставі аналізу твору Р. Бредбері „451• за Фаренгейтом”. Підкреслюється, що антиутопія Р. Бредбері проявила себе як попередження і застереження, як пророкування і прогнозування загальнолюдських проблем, які стали реальністю для людства у сучасному світі. Доведено, що в романі Р. Бредбері головним є художнє зображення людини в контексті техніки. Автор змальовує кризу духовності, кризу людського в людині, зокрема через зображення головного героя та його дружини.

Ключові слова: антиутопія, трансформація, телезалежність, полісемія, віртуальність.

Образ людини – одна з найбільш важливих проблем в історії та теорії сучасної зарубіжної літератури. Вона – предмет багатьох дискусій, в яких беруть участь не лише філологи різних шкіл, але й представники інших гуманітарних наук – філософи, культурологи, психологи, соціологи. Різноманітні підходи до образу людини представлені і в такому літературному жанрі, як антиутопія. Перш за все це зроблено в творах таких відомих представників цього жанру ХХ ст. (Є. Замятіна, О. Гакслі, Дж. Орвелла та Р. Бредбері). Слід підкреслити, що аналізу людини в антиутопії ХХ ст. не присвячені спеціальні дослідження, хоча різні аспекти антропологічного змісту антиутопії в сучасному літературознавстві досліджуються фахівцями Київського, Чернівецького, Дніпропетровського, Сімферопольського, Харківського університетів. Вагомий внесок у дослідження антиутопії зробили С.В. Безчотнікова, Ю.А. Жаданов, О.О. Копач, Г.Ю. Мережинська, А.Є. Нямцу, Г.С. Сабат та інші. Цікаві роздуми про сучасну антиутопію подані в працях зарубіжних авторів, зокрема Р. Емса, Г. Морсона, А. Петруччані, А. Шейна. Ці спеціальні теоретичні дослідження названих авторів є підґрунтям для розуміння проблеми трансформації людини в антиутопії. Саме в цих працях була обґрунтована теза про трансформацію людини під впливом техніки, яка набуває вагомої актуальності в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. Не буде перебільшенням твердження, що саме проблема трансформації людини в антиутопіях стала матрицею для подальших сучасних досліджень. Мета цієї статті – на прикладі конкретного твору висвітлити проблему трансформації особистості внаслідок техногенної цивілізації.

Найбільш яскраво і всебічно ця проблема трансформації людини під впливом техніки розкривається Р. Бредбері в романі „451• за

Фаренгейтом”. Він окреслює такі напрямки антропологічної кризи людини в умовах техногенної цивілізації: процес дегуманізації, бездуховності, деградації; поява телезалежної людини; руйнування культури, її книжкової скарбниці; абсолютизація технічних надбань, яким підпорядковані всі сторони життя як суспільства, так і людини; появу віртуальної реальності.

Автор переконливо доводить, що людина вже не може і не хоче жити поза технікою, техніка стає подібною до платонівської печери, яка тримає людину.

Як зазначає Т.В Хмельницька, Р.Д. Бредбері змальовує людину, яка розбещена безвідмовністю технічних послуг і приглушена жорстокими видовищами, скреготом гомону машин, втрачає здатність мислити, відчувати докори сумління [7, с. 202].

Сутність антропологічної кризи людини, подана Р. Бредбері в середині ХХ ст. у художній формі, надалі була продовжена у дослідженнях американського філософа Ф. Фукуями.

Трансформацію людини під впливом техніки Р. Бредбері зображує через полісемію художніх образів, а саме: Монтега, Мілред, Фабера, Клариси, Бітті.

Процес трансформації людини під впливом техніки найяскравіше подано в образі головного персонажа роману – тридцятирічного Гая Монтега, пожежника за фахом. У тексті роману досить метафорично змальована модифікація професії пожежника. Завдання пожежника не в тому, щоб приборкати вогонь, а в тому, щоб вогнем знищити все культурне надбання: книги, будинки, бо в них зберігається досвід людської цивілізації; не рятувати від вогню надбання людської культури, а знищувати його полум'ям, знищувати закарбовану в книгах (451° – температура, за якої спалахує та горить папір) історію, інтелектуальне багатство, проблематичність буття, знищити історичне багатство як зв'язок між минулим і сучасним.

Трансформацію головного персонажа автор подає як своєрідну еволюцію наступних етапів. Спочатку він нагадує відданого пожежника, потім настає період сумнівів та роздумів, а відтак – протест проти існуючої системи. У нього наявність кризи людяності, а з іншого боку – потяг до подолання моральних деформацій. Спершу Гай Монтег відчуває насолоду від знищення книг як символу духовності та культури, на останніх сторінках роману він усвідомлює потребу зберегти їх як людські надбання, як вияв духовності. Постать Монтега-руйнівника змальовується так: „Дивитись, як вогонь поглинає речі, як вони чорніють і змінюються, особлива насолода. Він натискає на запальник – і дім ніби підстрибує в жадібному полум'ї, що забарвлює вечірнє небо в червоне, жовте й чорне” [1, с. 8]. Друга постать Монтега пов'язана з його надією на те, що поки є переслідувані зберігачі культури, її неможливо знищити. Подальша трансформація Монтега відбувається під впливом професора Фабера. Саме професор Фабер допомагає йому усвідомити, що знищенням культури одночасно є і знищення людини, що не можна знищити те,

що є надбанням людства. Фабер стає духовною совістю Монтега. Під його впливом у Монтега настає період сумнівів щодо його діяльності, а потім і протест проти існуючої системи. Відбувається внутрішній рух головного персонажа, як потяг до подолання моральних деформацій.

Антропологічна криза в романі подана і як трансформація таких почуттів, як любов, співчуття, розуміння один одного, зокрема через змалювання стосунків Монтега та Мілред.

Р. Бредбері в нових історичних та соціальних умовах порушує питання, що були проголошені Ф. Ніцше: „Що таке небо? Що таке зірки? Що таке любов?” [5, с. 67]. Остання людина Ф. Ніцше не може дати відповідь на них, як не дають відповіді на них і персонажі Р. Бредбері.

Хоча Монтег та Мілред одружені вже давно, їхній шлюб встиг перетворитися на порожню фікцію. Кожен існує сам по собі. Його дружина Мілред шукає зміст життя або в мушлях – радіоприймачах, якими вона закриває вуха, знаходячись у нереальному, химерному світі ефіру. Вона оточена там беззмістовним мерехтінням фарб абстрактного зображення. А за допомогою хитрого приладу на кожній стіні вона має змогу бачити та говорити з тим, кого вона хоче бачити і чути саме в цей момент. „На одній телевізійній стіні якась жінка, усміхаючись, пила апельсиновий сік. На інших стінах видно було в рентгенівських променях, як освіжаючий напій рухається по стравоходу тієї жінки до шлунку, що аж тремтів від захвату. Раптом вітальня пірнула до хмар на ракеті; потім – в темно-зелені води моря, де сині риби поїдали червоних та жовтих риб. А за хвилину троє білих мультиплікаційних клоунів уже відрубували один одному руки й ноги під вибухи задоволеного сміху” [1, с. 112].

Р. Бредбері не лише показав кризу людських відносин, але й вперше в жанрі антиутопії змалював телезалежну людину в особі Мілред. Її життєвий світ – це величезний телеекран, розташований на трьох стінах вітальні. Мілред наполягає на тому, щоб вони витратили свої збереження на встановлення четвертої – тоді ілюзія спілкування з телеперсонажами буде повною. Викликає занепокоєння факт відмови від спілкування із живими повноцінними людьми, заміною яким виступають позбавлені реальності телеперсонажі. Це подібне на сьогоденні телевізійні телепередачі. Р. Бредбері змалював телезалежність як наркозалежність, довів, що технічні надбання роблять людину їх рабом: радіо приголомшує, переслідує на вулиці, в метро, використовуючи тексти реклам, і в такий спосіб впливає на мозок людини; телевізор до того ще й осліплює, забирає вільний час, відволікає від реального життя, заповнює його „нічим”.

Образ Мілред – це прототип „відіюта”, концепт, який був запропонований Д. Рожкоффом у його праці „Медіа вірус”.

На думку А.В. Говорунова, Р. Бредбері одним із перших у літературі торкнувся питання про машину щастя, якою стає для Мілред телереальність. Телереальність – водночас віртуальна

реальність, що виникає на підставі досягнень аудіовізуальної техніки. Аналіз взаємозв'язку книги та аудіовізуальної техніки, що започаткував Р. Бредбері, подає У. Єско в статті „Від інтернету до Гуттенберга”. Р. Бредбері один із перших у художній літературі звернув увагу на негативний вплив телебачення, яке не заохочує до позитивного мислення чи активних дій, оскільки не вимагає від глядача ні найменшої співучасті. Це всього лише пасивне споживання [6, с. 190]. Телезалежність трансформує і тілесний вигляд людини.

Ось зовнішній вигляд Мілред: „... волосся, спалене хімічною фарбою, ламке, мов солома, очі, наче прикриті невидимими більмами, намальовані накоплені вуста, схудле від постійної дієти, сухе, ніби тичка, тіло, біла, як сало, шкіра” [1, с. 60].

Як стверджує Д. Рожкофф, телезалежна людина підкорюється електронним ритмам, які створюються „ящиком”, дозволяючи людині споживати все, що він подає. Людський мозок перестає опрацьовувати ту інформацію, яка надходить. Як тільки образи опиняються всередині нас, вони залишають слід у нашій пам'яті [6, с. 192].

Мілред, яка втілює телелюдину, ніколи не читає книг, боїться їх, вона тільки слухає, вона не бачить, а лише дивиться жадібними до видовищ очима. В романі змальована ще одна жінка – Клариса. Клариса та Мілред – це різні антропологічні виміри людини, які несуть у собі різне смислове навантаження. Клариса у Р. Бредбері виступає символом людяності, духовності, чинником пробудження власної совісті Монтега.

На думку І.В. Головачевої, хаос, непередбачуваність, фрагментарність, спонтанність – це результат впливу на людину сучасної інформаційної культури [4, с. 57], яку зумів передбачити автор роману „451° за Фаренгейтом” і яка зумовила антропологічні виміри персонажів.

Отже, як переконливо доводить цим твором Р. Бредбері, техніка не сприяє всебічному розвитку особистості, не є джерелом людяності в людині. Техніка призводить до формування однобічної людини. Автор змалював, як під впливом нових технічних надбань зміняться і одвічні цінності самої культури.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розкритті окремих образних систем, зображених у романі. Даний аналіз дозволить повніше збагнути світоглядну ситуацію сьогодення, яку зумів передбачити художніми засобами Р. Бредбері.

1. *Бредбері Р. 451° за Фаренгейтом: Роман та оповідання / Р. Бредбері ; пер. з англ. Є.Д. Крижевича. – К. : Веселка, 1985. – 367 с. – (Сер. „Пригоди, фантастика”, „Бібл. сер.”).*
2. *Волошинов А.В. Непрерывность и прерывность художественного времени в контексте культуры / А.В. Волошинов, Е.А. Крайнева // Человек. – 2008. – № 6 – С. 120.*

3. *Говорунов А.В.* Человек в ситуации виртуальной реальности / А.В. Говорунов // *Информация, коммуникация, общество.* – СПб. : Искусство-СПБ, 2000. – С. 25-29.
4. *Головачева И.В.* Как вскрывали ящик Пандоры. Психоделическая утопия в науке и культуре XX века / И.В. Головачева // *Человек.* – 2008. – № 6. – С. 56-61.
5. *Ницше Ф.* Так говорил Заратустра: книга для всех и ни для кого / Ф. Ницше ; пер. с нем. Ю.Р. Антонова. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1990. – 302 с.
6. *Рожкофф Д.* Строение медиа-образов / Д. Рожкофф – М. : Книжный дом. – 2002. – С. 189-198.
7. *Хмельницкая Т.В.* От научной фантастики к детской сказке [О творчестве амер. писателя Р. Бредбери] / Т.В. Хмельницкая // *Звезда.* – № 9. – 1970. – С. 195-204.

Summary

This article is devoted to the problem of the man's transformation in the conditions of the high development technology of the text in the story „451° degree of Fahrenheit” by R. Bradbury. Pasted that antiutopia R. Bradbury's as notification and warning, as foresee and proclamation of the human's problems, which became reality in the contemporary world. Underlined that in the R. Bradbury story the main is described the man in the industrial civilization. The author depicts crisis of spirit, crisis humane in the man on the reason of the analysis the main hero and his wife.

Key words: antiutopia, transformation, television-dependence, polysemantic, reality.

Стаття надійшла до редколегії 22.10.2009